

Luther a liturgia

/Spracoval: Mgr. David Bázlik/

Význam slova

Kedysi

Liturgia(leitourgia) – v pôvodnom zmysle slova to znamenalo verejnú službu.

U starých Grékov označovalo toto slovo verejné bremená ako napr. dane, výdavky na vystrojenie loďstva. Aj Pavol používa tento výraz na označenie zbierky(2 Kor 9,12)

Leitorgeó – starať sa o verejné blaho

Východná cirkev dodnes nazýva omšu – liturgiou

V prvých storočiach sa používal na bohoslužbu skôr výraz synaxis – zhromaždenie

Dnes

Liturgiou dnes označujeme časť služieb Božích, ktorá prebieha striedavo medzi liturgom a zhromaždením veriacich.

Vo východnej cirkvi sa liturgiou označuje omša.

V katolíckej cirkvi je liturgiou každá verejná služba cirkvi. Napr. keď jeden posväcujúci služobník premieňa, posväcuje a prisluguje Kristovo telo ostatným ľuďom.

Keď budeme počuť Lutherove výroky povedané v kontexte stredoveku, je dobré mať pred sebou aj to stredoveké chápanie slova.

Ja som túto tému poňal ako pohľad Luthera na liturgiu, ale aj všeobecne na poriadky bohoslužieb.

Keď čítame AV a ostatné Lutherove spisy, môžeme si uvedomiť, že Lutherovi išlo o aktuálne vysvetlenie starej evanjeliovej pravdy vtedajším „novým“ ušiam. (Naše uši sú dnes znovu iné)

K tomu máia slúžiť aj liturgia.

Skôr ako sa pustíme do počúvania Lutherových výrokoch o obradoch a liturgických poriadkoch v cirkvi, zopakujeme si, čo hovorí AV o cirkvi.

CITÁT VII. Článok AV:

Lebo toto stačí k pravej jednote kresťanských cirkví, aby sa v nich evanjelium kázalo jednomyselne podľa správneho zmyslu a sviatosti sa prisluhovali podľa Božieho slova. A k pravej jednote kresťanskej cirkvi netreba zachovávať všade rovnaké obrady, ľudmi ustanovené, ako hovorí Pavol – Ef 4,5-6.

Takže kým týmto článkom (VII. A VIII.)reformátori odpovedajú na otázku - **čo je to cirkev?**

Tak na mnohých iných miestach, ktoré sa budú týkať poriadkov v cirkvi odpovedajú na otázku **ako?** Ako sa môžeme stretávať s Bohom, ako pred Neho predstúpiť, ako k nám prichádza evanjelium, a ako oslovuje človeka.

Don Saliers v knihe - Worship as theology hovorí: Služby Božie sú vždy formou teológie.

A tak ani u Luthera nemôžeme oddeliť jeho pohľad na liturgiu od jeho teologického zápasu, ktorý viedol a z ktorého vyvierali aj liturgické zmeny v bohoslužbách.

Liturgická reforma prešla u Luthera vývojom. Jeho postoje sa vyvíjajú od roku 1507 od jeho prvej omše až po rok 1523, keď vydáva Wittenberský poriadok. A taktiež potom. V roku 1517 by sme stretli Katolíckeho kňaza a aug. mnicha, ktorý túži po očistení cirkvi od nebiblických a nekresťanských praktík. Luthera, ktorý nechce nič nové zavádzať.

Liturgická reforma bol len vedľajší produkt reformácie. Pre Luthera bola prvoradá doktrínálna diskusia. Vidieť to aj z toho, že Lutherovi trvalo od spustenia reformačného hnutia celých 6 rokov, kým vydal konkrétne inštrukcie pre bohoslužobné poriadky. Najskôr protestuje proti neevanjeliovým prvkom, nesnažil sa naštrbiť historický poriadok a nahradiť ho novými službami Božími. Jeho prvý motív bolo očistiť a nie zničiť.

Historikovia tvrdia, že v horúčke kontraverzie pravidelne ignoroval dôslednosť. *L. Reed* v knihe *Lutheran Liturgy* hovorí, že je nemožné dokázať, že by každý počin jeho reformy bol dôsledne vypracovaný.

Budeme počuť citáty, podľa ktorých Luther nechce robiť z liturgických poriadkov zákony. Na začiatku *Deutsche messe* hovorí: *Nerobte z toho prísny zákon na zviazavanie a pletenie svedomia, ale nech sa to používa v evanjeliovej slobode tak dlho, vtedy, tam a tak, kým to budete považovať za praktické a užitočné.*

Formula svornosti X. článok 4, 8, 9, 12/:

3. *...Jednomyselne veríme učíme a vyznávame, že ceremónie, čiže cirkevné obrady, ktoré slovo Božie ani nenariaďuje ani nezakazuje, ale sú zriadené len kvôli slušnosti a pre poriadok, ako také nie sú SB a nie sú ani ich čiastkov – Mt15,9.*

4. *Veríme učíme a vyznávame, že Božia cirkev kdekolvek a kedykolvek, ako jej to vyhovuje má právo takéto ceremónie meniť tak, aby to bolo Božiemu zboru čo najužitejšie a najvzdelávateľnejšie.*

8. *Preto navrhujeme a zatracujeme ako nepravé a slovu Božiemu protivné učenie:*

9. *že ľudský rozkaz a ľudské zriadenie v cirkvi ako také treba pokladať za Služby Božie, alebo za ich časť.*

12. *Tiež keď sa takéto zovňajšie ceremónie a ľahostajné veci odstránia takým spôsobom akoby Božie zbory nemali slobodu používať z nich jedny alebo i viac v kresťanskej slobode tak, ako im to najlepšie vyhovuje.*

Z nasledujúcich odstavcov tohto X. článku môžeme povedať, že ľudské zriadenia nie sú Božie prikazy, ako o tom hovoril apoštol Pavol v liste Gal 2. kapitole a 1. Kor 7. kapitole., nemajú sa vnucovať násilu, má sa ponechať sloboda vo vonkajších veciach.

Gestá, názvy, rúcha, výzdoba, liturgický priestor - týchto oblastí sa to týka

Luther ich považuje za adiafóra. V tejto oblasti by sme sa márne snažili nájsť dôsledný postup prikazujúci, alebo zakazujúci. Vidieť to z jeho neskorších výrokov na adresu Karlstadta: Vo všetkom, čo Boh jasne v Novej zmluve neučí, má byť slobodná vôľa. Rúcha a gestá patria do tejto kategórie

Pápeženci a Karlstadtovci sú rovnakí. Obaja ničia kresťanskú slobodu. Pápeženci cez príkazy a Dr. Karlstadt cez zákazy. Pápež prikazuje, čo sa má robiť a Karlstadt, čo sa nesmie....

Vyučovanie prináleží Bohu. Ak hovoríme o niečom, čo Boh nezakazuje, neprikazuje a nevyhličuje, tak tam musíme dovoliť slobodu, tak ako to robí on sám. Ktokoľvek ide za hranice tejto pravdy a prikazuje, alebo zakazuje, uvaľuje na svedomie bremeno, vytvára hriech a ničí všetko, čo Boh ponechal slobode. Navyše tým aj vyháňa Ducha svätého, s celým jeho kráľovstvom, hodnotou a slovom, takže nič iné nezostáva iba diabol.

Z uvedených citátov je zrejmé, že liturgické predpisy si nenárokovali kanonickú hodnotu. Môžeme povedať, že **evanjelická rôznosť je v skutočnosti časťou evanjelickej identity**. Prirodzeným dôsledkom tohto reformačného prístupu je rôznorodosť evanjelických liturgických poriadkov po celom svete. Požičiam si vetu Magdalény Ševčíkovej- *nie je evanjelické hodnotiť, kto je viac alebo menej evanjelický*. Skutočne znie potom zvlášť, keď niekto pasuje svoju lokálnu cirkev napr. kvôli liturgii za najluteránskejšiu evanjelickú cirkev.

V prvej fáze liturgickej reformy Luther upravil bohoslužby najprv v záujme čistoty, až neskôr z hľadiska toho, že mali byť aj prostriedkom poučenia.

Nenašiel som toho veľa o konkrétnych Lutherových liturgických počinoch. Nasledujúce veci som čerpal z knihy Martin Luther od historika Rolanda Baintona:

Luther sa v roku 1523 podujal uskutočniť minimálne úpravy - podstatné z hľadiska evanjelického učenia. Jeho **Formula Missae** bola v latinčine. Omšový kánon sa vytratil, pretože bol tou časťou, v ktorou sa spomínala obeta.

Luther sa vrátil k dôrazu ranej kresťanskej cirkvi na Večeru Pánovu ako akt vzdávania vďaka Bohu a akt spoločenstva.

Luther však rýchlo rozpoznal, že mnohí členovia cirkevného zboru sa nedokážu zapojiť do bohoslužby bez vysvetlenia. Do CZ patrili mešťania z Wittenbergu, aj sedliaci z okolitých dedín. Jeho omša bola upravená, ale stále bola v latinčine. Ľudia si všimli vonkajšie zmeny – to, že sa im podávalo aj víno, a že sa z obradu vypustili niektoré neverbálne časti. No keď sa celá omša slúžila v cudzom jazyku, sotva si mohli uvedomiť, že idea obety sa z obradu vytratila.

Niektorí si potrebu omše v materinskom jazyku uvedomili skôr – bol to napr. Munzer, ktorý pripravil nemeckú omšu ešte pred Lutherom. Aj Luther prišiel k záveru, že bez nemčiny to nepôjde. V roku 1526 aj on zaviedol nemeckú omšu. Všetko bolo v nemčine okrem refrénu Kyrie elejson. Luther zachoval aj naďalej mnohé prvky rímskej cirkvi: pokľaknutia, ornáty, otáčanie sa k oltáru. Do roku 1542 sa dokonca zachovávalo pozdvihnutie chleba a vína, ktoré bolo v rímskej cirkvi spojené s premieňaním elementov. Napriek tomu Luther v liturgických záležitostiach pripúšťal značnú voľnosť a variácie.

Je to zrejme aj z toho, že z tohto obdobia sú zmienky o tom, ako reformy liturgie spôsobili chaos. Každá obec a dokonca každý kostol mali svoje vlastné varianty liturgie. Luther mal totiž odpor k uniformite. Čoskoro vznikli rozdiely medzi viacerými kostolmi v rámci toho istého mesta a dokonca ani v jednom a tom istom kostole sa obrad nemusel vykonávať vždy rovnako. U tých, ktorých pocit náboženskej istoty závisel od posvätného požívania, takáto rozmanitosť a nepredvídateľnosť vyvolala skutočný zmätok. Luther si začal uvedomovať potrebu zavedenia jednotnej liturgie v rámci každého mesta.

Celkovo sa ráz omše zmenil v dvoch ohľadoch: opierala sa o Bibliu a mala poučnejší charakter. Významné postavenie mali **evanjeliá a epištoly**. Úvodné obrady sa konali už po nemecky, kázeň bola stredobodom omše. **Sprievodné slovo** bolo neraz rovnako dlhé ako kázeň. Kostol sa tak stal nielen domom modlitieb a chvál, ale aj posluchárňou.

Najďalekosiahlejšie zmeny v liturgii sa týkali hudby a to v troch bodoch:

- v nápevoch, intonovaných kňazom
- v choráloch spievaných speváckym zborom
- v hymnoch spievaných zhromaždením

Luther sa rozhodol prepracovať všetky tri časti. Celu túto reformu inšpiroval a usmerňoval, lebo vedel hrať na lutnu a vedel spievať. Ale celú reformu nerealizoval sám, ani sám seba nepovažoval za šikovného skladateľa. Súčasní odborníci sa nezhodujú v odpovedi na otázku, do akej miery sa sám Luther zaslúžil o hudobnú úpravu svojich piesní. Zvyčajne sa za jeho dielo považuje 10 piesní.

Treba povedať, že Luther bol veľkým nadšencom hudby.

Úryvky z knihy **Martin Luther** od Rolanda Baintona /Príloha

ZÁVER

V závere by som chcel zdôrazniť, že Luther nebol radikálnym obnovovateľom SB. Omšu z vonkajšieho pohľadu nezmenil radikálne. Dokonca nebazíroval ani na zmene názvov. Nevytýčil ani nijaké typicky evanjelické názvy pre bohoslužby. Na jednom mieste napríklad vymenúva niekoľko synonym pre VP: Omša, eucharistia, sviatosť oltárna. Používa i nepoužíva omšové rúcho. Pozdvihuje i nepozdvihuje elementy VP. Otče náš sa modlí pred posvätením, alebo po posvätení. (V latinskom poriadku po a v nemeckom pred) Pri posviacaní nerobí znaky kríža nad chlebom a vínom.

Asi ťažko by sme v tom hľadali nejakú externú liturgickú dôslednosť. Interná dôslednosť však nechýba.

Luther bol rozhodnutý urobiť omšu – služby Božie služobnicou evanjelia a nie paňou cirkvi.

Osobne by som Luthera nikdy nedal do pozície „evanjelického Mojžiša“, ktorý dostáva dve tabule – jasné zjavenie od Boha. Jedna systematická, druhá liturgická. Pri všetkej úcte k Lutherovmu zápasu a jeho dielu mám pocit, že **čo sa týka liturgickej reformy**, Luther sám nebol vždy 100% presvedčený o tom, že jeho forma je tá najlepšia – bol človekom neustále hľadajúcim, zdokonaľujúcim veci, aby čo najlepšie slúžili pochopeniu Kristovho evanjelia a budovaniu cirkvi.

dajú hudbou, lebo hudba je dar Boží. Hudba zaháňa diabla a rozveseľuje ľudí. Zabúdajú pri nej na všetok hnev, necudnosť, nafúkanosť a podobne. Hudbu kladiem na najvyššie miesto hneď po teológii a patrí jej najvyššia úcta. Nevymenil by som to málo, čo viem z hudby, za nič veľkolepé. Skúsenosť potvrdzuje, že iba hudba, hneď po Božom slove, si zaslúži, aby sme ju velebili ako učiteľku a vychovávateľku citov ľudskej duše. Vieme, že diablom znie hudba odporne a neznesiteľne. Duša mi vyviera a prekypuje, keď počujem hudbu, ktorá ma tak často oblažila a zachránila pred hroznými súženiami.²⁰

Azda fakt, že Dürer bol starý a Luther mladý, keď sa obaja chopili reformy, môže do istej miery objasniť, prečo v nemeckom luteránstve výtvarné umenie ustúpilo pred hudobným vyjadrením viery.

Prvou melodickou časťou liturgie, ktorá sa mala reformovať, bola tá, ktorú intonoval kňaz, zahŕňajúca epištoly a evanjeliá. Keďže Luther si tak veľmi prial, aby bolo každé slovo Svätého písma zreteľne počuť a aby sa mu dalo rozumieť, možno si položiť otázku, prečo neodstránil hudbu úplne a nedal prednosť obyčajnému čítaniu. Príčina spočívala v konštrukcii chrámu, v ktorej sa lepšie šírilo spievané, a nie hovorené slovo. Luther však na zvýraznenie významu využíval každý prostriedok. Napríklad chcel, aby na jednu slabiku textu pripadal iba jeden tón melódie. Organová sprievodná hudba nemala prehlásiť slová a počas bohoslužby sa organ používal len antifonicky. Texty jednotlivých evanjelií sa nemali zjednocovať a posledné slová Krista na kríži sa nemali podávať ako zmes záznamov všetkých štyroch evanjelistov. Evanjelická tradícia vysvetľuje, prečo Bach skomponoval *Matúšove pašie*. Význam textu sa mal ďalej zdôrazniť dramatickým podfarbením. Gregoriánske nápevy na text epištoly a evanjelií boli monotónne, s výnimkou znižovania hlasu na konci. Luther zaviedol rozdielne registre pre rozprávanie evanjelista, pre Kristove slová a pre slová apoštolov. Stredný register posadil vysoko, pretože jeho hlas bol tenor, vysvetľoval však, že on predkladá len návrh a každý kňaz celebrujúci omšu si má transponovať melódiu tak, aby pri spievaní liturgie vyhovovala jeho

vlastnému hlasovému rozpätiu. Takisto sa mali obmieňať módy: šiesty sa mal použiť pre evanjelium, pretože Kristus bol plný radosti, a ôsmy pre epištoly, lebo Pavol bol zádušnejší. Táto terminológia si vyžaduje pár slov na vysvetlenie. Dnes máme množstvo tónin, ale iba dve stupnice (módy), durovú a molovú. Intervaly vo všetkých tóninách sú také ako v C-dur a a-mol a pri transpozíciách sa zachovávajú pomocou posuviek. V šestnástom storočí sa používalo osem módov (stupníc) s rozdielnym intervalovým usporiadaním, ktoré sa tvorili od základných tónov v rámci oktávy a stúpali bez posuviek. Pozornosť, ktorú Luther vo všetkých spomenutých ohľadoch venoval hudobnému pozadiu pre text Svätého písma v materčine pripravila cestu oratóriám.

Zo správy jeho spolupracovníka Walthera môžeme vidieť, do akej miery mu v jeho úlohe pomáhali iní. Walther napísal:

Keď chcel Luther pred štyridsiatimi rokmi pripraviť svoju nemeckú omšu, požiadal kurfirsta Saska a vojvodu Jána, aby sme ja a Konrád Rupff boli povolaní do Wittenbergu, kde by s nami mohol diskutovať o hudbe a o povahe ôsmich gregoriánskych žalmových módov. Pripravoval nápevy na epištoly a evanjeliá, a takisto na Kristove slová o chlebe a víne ako o jeho tele a krvi. Spieval mi ich a chcel odo mňa, aby som povedal, čo si myslím o jeho výkone. V tom čase ma zdržal vo Wittenbergu tri týždne; rozprávali sme sa o tom, akým spôsobom by sa dali vhodne zhudobniť epištoly a evanjeliá. Strávil som s ním nejednu príjemnú hodinku pri spoločnom speve a často sa mi zdalo, že ho spievanie nedokáže unaviť, ba že ho nikdy nemôže mať dosť. A navyše, vždy bol schopný výrečne diskutovať o hudbe.²¹

2

Druhým prvkom, ktorý bolo treba upraviť, bol chorál pre cirkevný spevácky zbor. Tu mohol Luther vychádzať z bohatého podkladu holandskej mnohohlasnej cirkevnej hudby, ktorú nadovšetko obdivoval. Jej základ tvorila melódia prevzatá z gregoriánskeho chorálu a okolo nej sa v kontrapunkte vinuli tri, štyri alebo viac hlasov s podrobne prepracovanými melodickými ozdobami. Sám Luther

Mnohohlasný chorál si vyžadoval spevácky zbor. Luther sa neúnavne usiloval zachovať existenciu vycvičeného speváckeho zboru. Do Wittenbergu priviedli Juraja Rhawa, kantora vojvodu Juraja a dirigenta dvanásťhlasného spevu na Lipskej dišpute, aby slúžil ako kantor dvorského speváckeho zboru a zároveň zboru v kostole. Spevácke zbory, ktoré vydržovali nemecké kniežatá, si zaslúžia zmienku, pretože boli zásobárňou súborov vyškolených spevákov. Luthera veľmi zarmútilo, keď Ján Fridrich v rámci šetrenia prestal podporovať spevácky zbor, dovtedy dlho udržiavaný vďaka štedrosti Fridricha Múdreho. Ako náhrada začali vznikať spevácke zbory v mestách a predovšetkým deti v školách prechádzali dôkladnou prípravou.

3

Posledná a najväčšia reforma sa týkala spoločného spevu veriacich. V stredoveku sa liturgia takmer úplne obmedzovala na kňaza slúžiaceho omšu a spevácky zbor. Zhromaždení veriaci sa pripájali len niekoľkými odpoveďami v materčine. Luther tento prvok natoľko rozvinul, že ho možno považovať za otca spoločného spevu veriacich. Práve v tomto bode nadobudla jeho doktrína o kňazstve všetkých veriacich najkonkrétnejšiu podobu. V tejto oblasti, ako v jedinej, bolo luteránstvo dokonale demokratické. Všetok ľud spie-

val. Niektoré časti liturgie sa zmenili na cirkevné piesne: *Credo* a *Sanctus*. Zhromaždenie nespievalo „verím“, ale „veríme v jedného Boha“. Zhromaždení veriaci spievali o tom, ako prorok Izaiáš videl Pána sedieť na vysokom a vyvýšenom tróne a počul, ako serafíni prevolávali: Svätý, svätý, svätý...

SPEVNÍK

V roku 1524 Luther vydal spevník s dvadsiatimi tromi piesňami. Bol autorom ich textov a sčasti možno aj hudby. Dvanásť z nich bolo voľnými variáciami na latinské cirkevné piesne. Šesť piesní bolo zveršovanými žalmami. Jeho vlastná skúsenosť mučivej úzkosti a vyslobodenia mu umožnila také voľné stvárnenie, že žalmom dodal veľmi osobnú atmosféru. Z výrazu „z hlbín“ (*de profundis*) v stotridsiatom žalme sa stal výraz „v najzúfalejšej potrebe“ (*Aus tiefer Not*). Lutherov náboženský charakter je azda najhutnejšie vyjadrený v bojovom hymne *Hrad prepevný*, ktorý sa objavil až v neskoršom spevníku. Jeho slová i hudba sú dielom samotného Luthera. Tento hymnus sa opiera o latinskú verziu (Vulgátu) prekladu štyridsiateho šiesteho žalmu, pretože Luther pri svojich osobných modlitbách naďalej používal latinčinu, na ktorej vyrástol. Zatiaľ čo v hebrejčine sa začína tento žalm slovami „Boh je naše útočisko“, v latinčine slovami „Náš Boh je útočisko“. Podobne aj Luther má na začiatku „Hrad prepevný je Pán Boh náš“. Hoci je štyridsiaty šiesty žalm východiskový, narába s ním s krajnou voľnosťou a pretkáva ho početnými reminiscenciami na Pavlove listy a Apokalypsu. Silné drsné slová zhudobnené do majestátnych tónov, sa zoraďujú do nebeských šíkov pripravených do boja. Hymnus ku koncu klesá pod náporom vysokých prehlušujúcich tónov kozmického konfliktu, keď Boh, Pán mocností neľútostne bije knieža temnoty, aby tak pomstil umučených svätcov.

Lutherov ľud sa naučil spievať. Počas týždňa mal povinne navštevovať celý cirkevný zbor a po hodine katechizmu sa malo spievať doma v rodine.²⁵ Istý jezuita vyhlásil, že „Lutherove piesne zahubili

viac duší než jeho kázne”.²⁶ Nasledujúci výňatok z mestskej kroniky Magdeburgu odhaľuje, akým spôsobom sa tieto piesne dostávali k ľuďom:

v predhovore k hudobnému dielu z roku 1538 zhrnul do jedinej pasáže všetky svoje chvály na hudbu, spolu s najvýstižnejším opisom holandského mnohohlasného chorálu, aký bol kedy napísaný:

Všetkým milovníkom slobodného umenia hudby želá Dr. Martin Luther pokoj a milosť od Boha Otca a nášho Pána Ježiša Krista. Z celého srdca chcem velebiť prevzácny Boží dar, ktorý máme v ušľachtilom umení hudby, ale neviem ani, kde začať alebo skončiť. Niet na svete ničoho, čo by nemalo jej tóny. Ešte aj neviditeľný vzduch spieva, keď ho švihneme paličou. Zvieratá a vtáky majú ešte úžasnejšie piesne. Dávid, sám hudobník, sa s úžasom a radosťou vyjadril o vtáčom speve. Čo mám potom povedať o ľudskom hlase, ktorému sa nič nevyrovná? Pohanskí mudrci sa márne usilovali vysvetliť, ako môže ľudský jazyk rečou a piesňou, plačom a smiechom, vyjadriť myšlienky duše. Hudbu máme velebiť hneď po Božom slove, lebo ona hýbe všetkými citmi. Nie je na svete nič mocnejšie, čo by dokázalo rozveseliť smutného, rozžialiť veselého, povzbudiť sklúčeného, obmäkčiť samolúbeho, skrotiť bujarého, alebo utíšiť pomstychtivého. Sám Duch Svätý zložil hudbe poklonu, keď zaznamenáva, že Saulov zlý duch bol vyhnaný, keď Dávid hral na svoju harfu. Svätí otcovia si želali, aby hudba navždy prebývala v cirkvi. Práve preto je tak veľa piesní a žalmov. Tohto prevzácneho daru sa dostalo len ľuďom, aby im pripomínal, že sú stvorení na velebenie a chválu Pána. Keď sa prirodzená hudba umelecky upraví a prednesie, vtedy človek začína s údivom vnímať veľkolepú a dokonalú Božiu múdrosť v jeho úžasnom hudobnom diele, kde jeden človek spieva jednoduchý hlas a okolo neho znejú ďalšie tri, štyri alebo päť ďalších hlasov, ktoré sa vznášajú, vynárajú a poskakujú koldokola, skvostne obohacujúc jednoduchý hlas ako v nebeskej štvorylke s priateľskými úklonmi, objatiami a veselým pohojďávaním partnerov. Ten, komu to neprípadá ako nevýslovný zázrak Hospodina, je naozaj hlupek a nezaslúži si, aby ho považovali za človeka.²²

V deň svätého Jána medzi Veľkou nocou a svätodušnými sviatkami prešiel mestskou bránou k pamätníku cisára Otta starec, tkáč, a tam núkal na predaj piesne, pričom ich ľuďom spieval. Starosta, vracajúci sa z rannej omše, vidiac, že sa tam zbehli ľudia, spýtal sa jedného zo svojich sluhov, čo sa deje. „Je tam nejaký starý darebák,“ odpovedal sluha, „ktorý spieva a predáva piesne toho kacíra Luthera.“ Starosta ho dal zatknúť a vrhnuť do žalára. No prihovorilo sa zaňho dvesto občanov mesta, a tak ho prepustili.²⁷

Medzi piesňami, ktoré tento muž vyspevoval na uliciach Magdeburgu, bola Lutherova *Aus tiefer Not*: